

A Magyar Tudományos Akadémia
Filozófiai és Történettudományok Osztályának
álláspontja

*Az MTA stratégiai koncepciója a tudomány szerepére a hazai innovációs rendszer
megújításában*
című munkaanyagról

A Magyar Tudományos Akadémia Filozófiai és Történettudományok Osztálya 2018. november 15-i rendkívüli osztályülése Zsoldos Attila osztályelnök előterjesztésében megvitatta *Az MTA stratégiai koncepciója a tudomány szerepére a hazai innovációs rendszer megújításában* című munkaanyagot, s azzal kapcsolatosan az alábbi álláspontot alakította ki.

A munkaanyag alkalmas arra, hogy az Akadémia legfőbb döntéshozó szerve, a Közgyűlés azt megvitassa, s a továbbiakban a munkaanyag, a Közgyűlés által hozott döntésnek megfelelő módon, beépüljön a tudomány és a hazai innovációs rendszer megújítása közötti kapcsolatokat érintő — építő szándékú és a racionalitás talaján álló — tárgyalásokon képviselt akadémiai álláspontba. Az Osztály a munkaanyag legfőbb erényének azt tartja, hogy az — összhangban a Magyar Tudományos Akadémiáról szóló 1994. évi XL. törvénnyel — az Akadémia önkormányzaton alapuló köztestület voltát tekinti kiindulópontjának, melynek alapján az Akadémia a magyar tudományosság egészét hivatott képviselni.

Az Osztály álláspontjának kialakításakor az Akadémia Elnökségének 2018. szeptember 11-i rendkívüli ülésén hozott határozatot tekintette irányadónak, mely leszögezi: „Az Elnökség az intézethálózat bármely megcsonkítását vagy akár egyoldalú intézkedésekkel történő szervezeti átalakítását elfogadhatatlannak tartja”. Az Osztály, egyetértőleg támaszkodva a munkaanyagban kifejtettekre, az Akadémia végleges álláspontjának kialakításakor mellőzhetetlennek tekinti — a felsorolás sorrendjétől függetlenül, azonos súllyal — az alábbiakat.

(1) Az Akadémia intézményi alapfinanszírozása (ide értve mind a kutatóhálózat fenntartási költségeit, mind a kiválósági alapon működtetett akadémiai pályázatok forrásait) az Innovációs és Technológiai Minisztériummal tervezett megegyezés keretében kerüljön vissza az Akadémia költségvetési fejezetébe, mivel az Akadémia kizárólag ezen források birtokában tehet eleget törvényben előírt kötelezettségeinek. Az Akadémia gazdálkodási autonómiájának visszaállítása

elengedhetetlen, mivel a nemzetközi közösségben a tudományos intézmények és kutatások autonómiája olyan egyetemes érték, mely a magyar kormányzat ezzel kapcsolatosan kialakított, esetlegesen eltérő álláspontjától függetlenül is létezik, ugyanakkor a magyar tudományosság, amint az indokolt elvárás is vele szemben, ebben a nemzetközi térben tevékenykedik. Az Akadémia és kutatóhálózata — a finanszírozást is magában foglaló — autonómiájának sérülése minden kétséget kizáróan azzal a következménnyel jár, hogy a magyar tudományosság nemzetközi beágyazottságában rendkívül kedvezőtlen változások indulnak el, ami nyilvánvalóan hasonlóan kedvezőtlen hatással lesz a hazai KFI-ráfordítások külső forrásokkal való kiegészítésének lehetőségeire is, így bármely ebben az irányban megtett lépés ellentétes a kormányzat kinyilvánított céljaival. Az akadémiai kutatóhálózat körül kialakított bizonytalanság máris fölerősítette a fiatal kutatók elvándorlási hajlandóságát; fölmérhetetlen veszteség, az ország nyilvánvaló érdekével és a kormány többször kinyilvánított szándékával ellentétes lenne, ha a jövőben Magyarország csak tudományos pályafutásukat máshol felépítő vagy kiteljesítő kutatók kibocsátó országaként jutna szerephez a nemzetközi tudományosságban.

(2) Az alap kutatások folytatása, valamint a nemzeti kulturális örökség soha meg nem szűnő és fel nem adható kötelezettséget jelentő kutatása az Akadémia kutatóhálózatának alapfeladata, amelyet a nemzetközi elismerések és minden objektív mérce alapján ítélve kiválóan lát el. Ezért a kutatóhálózat szerkezetének és szervezetének átalakítása indokolatlan, s károkat okoz a magyar tudományosságnak. Az akadémiai kutatóhálózat fontos strukturális elve a különböző tudományok saját módszereinek figyelembe vétele és autonómiájuknak megőrzése. Az egyetemek és az akadémiai kutatóhálózat közötti párhuzamosságok léte ugyanakkor nem felszámolandó hiba, hanem az oktatás és a kutatás, azaz a tudomány művelésének természetéből fakadó, magától értetődő sajátosság. A mind az egyetemeken, mind az Akadémia kutatóhálózatában folyó alap kutatások további fejlesztése érdekében az ezeket finanszírozó Kutatási Alapot bővíteni kell.

(3) Az akadémiai intézethálózat intenzívebb bevonása az alkalmazott kutatásokba az Akadémia kutatóintézeteihez, az egyetemek tanszékeihez, valamint az egyetemeken akadémiai támogatással működő kutatócsoportokhoz — vagy ezek egymással együttműködő társulásaihoz — kapcsolódó, az ITM által kiírt és a kormány innovációs prioritásait tükröző pályázatok alapján létrejövő új kutatócsoportok révén valósítható meg. Az akadémiai intézetfinanszírozás csupán a diszciplináris kutatómunka legszűkösebb feltételeinek biztosítására elegendő, olykor arra sem. Az innovációval kapcsolatos igények ehhez képest többletfeladatot jelentenek, tehát külön célfinanszírozást igényelnek.

Az Osztály támogatja a KFI-rendszer átalakításakor a munkaanyag által alapvetőnek tekintett elvek — a személyi feltételek figyelembevétele; a rendszer finanszírozásának tervszerű és radikális mértékű javítása; a túlzott centralizáció és bürokrácia elkerülése; a meglévő kiválóságokra való építkezés; világos, hosszú távú életpályamodell; a hazai „innovációs ökoszisztéma” valamennyi szereplőjének párhuzamos erősítése; a rendszer szereplőinek együttműködésre való ösztönzése; a különböző tudományterületek és kutatási célok sajátosságainak figyelembevétele; fokozatos átalakítás, kiszámíthatóság és tervezhetőség — érvényesítésére irányuló törekvést.

Az Osztály támogatja a tudomány művelői és a politikai döntéshozók közötti közvetlen és hatékony kommunikációs csatornák kiépítésére tett akadémiai javaslatot a szakpolitikai jelentőségű tudományos eredmények társadalmi hasznosulása érdekében.

A munkaanyag vitája során konszenzus alakult ki abban a kérdésben, hogy a munkaanyagból — a „stratégiai koncepció” műfajától idegen elemekként — célszerű elhagyni annak mellékleteit; ezt az Osztály határozottan javasolja.

A Filozófiai és Történettudományok Osztálya ugyanakkor nem kíván hozzájárulni annak a látszatnak a fenntartásához, mintha a most véleményezett munkaanyag egy szokványos tudománypolitikai döntés előkészítésének folyamatába illeszkedő, az Akadémia életében rendkívülinek nem nevezhető esemény lenne.

Az akadémiai kutatóhálózat finanszírozásának átalakítására tett kormányzati lépések félreérthetetlenül jelzik azt a kormányzati szándékot, hogy a finanszírozás feltételekhez kötése révén szerezzen magának befolyást a tudományos kutatások irányának — rosszabb esetben: azok eredményének — meghatározása terén, ami nyilvánvaló ellentétben áll az Alaptörvényben kinyilatkoztatott magasztos elvekkel. A hazai innovációs teljesítmény növelése érdekében kinyilvánított kormányzati célokat az Osztály támogatásra méltóaknak látja, mindazonáltal az Osztályon képviselt tudományok jelentős többsége számára az innováció fogalma értelmezhetetlen, a kifejezetten történeti jellegűek szempontjából pedig bármiféle innováció, amint arra egy tagtársunk helytállóan figyelmeztetett, a történelemhamisítás fogalmával azonosítható. Erre lenne is igény, amennyiben hihetünk azoknak a sajtótudósításoknak, amelyek a magyar politikai élet vezető személyiségeinek itthon és külföldön tett nyilatkozatait közvetítik. Az Osztály reményei szerint valójában a manapság oly gyakori hamis hírekről van szó, és a magyar politika irányítói nem álltak a magyarság múltjával kapcsolatos tudománytalan nézetek népszerűsítői közé, és nem terelik a magyar társadalmat ismételtelen olyan illúziók felé, amelyek eddig mindig káros és önpusztító következményekkel jártak. Az Akadémia szervezeti

keretei és tudományszervezési formái a minden esetben „innovatív” igényekkel fellépő áltudomány felismerésének és leküzdésének fontos eszközei.

Az Osztály ugyanakkor javasolja, hogy a decemberi rendkívüli közgyűlés önálló napirendi pontban tárgyalja meg az Akadémia és az ITM közötti egyeztető fórum létesítését és funkcióit, és ezekkel kapcsolatban alakítsa ki a maga testületi álláspontját. Ezt annál is inkább elengedhetetlennek tekintjük, mert a tudományfinanszírozásnak a jövőt illetően elképzelt modelljeiben az akadémiai kutatóhálózat legfeljebb a nevében maradhat „akadémiai”, ha az Akadémia testületeinek — értve ezen a tudományos osztályokat — nem erősödik meg a szerepe mind az Akadémia saját kutatóhálózatának irányításában és felügyeletében, mind a tudományirányítás azon kérdéseiben, amelyek az Akadémiának az egész magyar tudományosság iránti felelősségét és kompetenciáját is érintik.

Jóllehet számos jelből arra kell következtetnünk, hogy az ITM az alapkutatásokat az alkalmazott kutatásokkal szemben másodlagosnak, a bölcsészettudományokat pedig egyenesen hibás politikai nézetek melegágyának tekinti, a jóindulat hermeneutikája alapján azt feltételezzük, hogy ez csupán félreértés a részünkről, s ezért azt feltételezzük, hogy a minisztérium igenis fontosnak tartja az alapkutatásokat, miként a bölcsészettudományokat is.

A fenti határozatot a Filozófiai és Történettudományok Osztálya egyhangú döntésével fogadta el, s az Akadémia választott vezetői mellett megküldi tájékoztatásul a tudományos osztályok elnökeinek, valamint közzé teszi honlapján.